

Boček, Vít

[Weinberger, Helmut. Untersuchungen zum Urslavischen: Appendix zur Morphematik]

Linguistica Brunensia. 2024, vol. 72, iss. 2, pp. 65-67

ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/LB2024-38772>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80404>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240823

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Weinberger, Helmut:

Untersuchungen zum Urslavischen: Appendix zur Morphematik.

Berlin: Peter Lang. 2023. 217 s. Schriften über Sprachen und Texte 15.

ISBN 978-3-631-89929-8¹

Kniha, o níž zde chceme krátce referovat, je svého druhu pokračováním monografie vídeňského slavisty Georga Holzera o praslovanštině (HOLZER 2020), kterou jsme v tomto časopise nedávno také představili (BOČEK 2021). Publikace innsbruckého Helmuta Weinbergera přináší jednak jisté úpravy Holzerova modelu praslovanštiny, zejména jeho morfematické komponenty, jednak výsledky jeho dílčí strojové, počítačové automatizace.

Autor vzal 23 transformací, které formuloval Holzer jako sadu vnitřně usouvzažných synchronních pravidel generujících z hloubkové morfematické struktury praslovanských slov jejich povrchovou, fonetickou realizaci, a vytvořil počítačový program, který umí tato pravidla (transformace) aplikovat, zadá-li mu uživatel právě vstupní morfematický zápis. Kvalitu programu pak ozkoušel na materiálu 842 slov, o nichž Holzer pojednal v morfematické kapitole své monografie. Zjištěné rozpory mezi výsledky práce Holzerova mozku a Weinbergerova softwaru pak oba badatelé prodiskutovali a dospěli k několika druhům korekcí: ve čtyřech případech se jednalo jen o chybný původní Holzerův zápis fonetické realizace, ve čtyřech případech pouze o jeho chybné stanovení morfematické struktury slova, v dalších čtyřech případech již bylo zapotřebí upravit nebo rozšířit konkrétní Holzerem formulovanou transformaci, jednou se rozpor vyřešil korekturou morfematického zápisu a zároveň úpravou transformačního pravidla. Ale největší změnu si vyžádala existence nazální infixace, s níž se v původním Holzerově modelu nepracovalo. Pro popis známých čtyř slovanských sloves s nazálním infixem v prezentu (v Holzerově zápisu **len`gān*, **sen`dān*, **abrēn`tjān*, **bun`dān*, v tradiční rekonstrukci *lęq̄*, *sędq̄*, *obręštq̄*, *bq̄dq̄*) byla formulována nová, 24. transformace. Celkově se tak úprava po empirické stránce týkala 28 slov, samotný stroj transformací byl jednak obohacen, jednak v něm došlo k dílčím úpravám v pořadí transformací. Se vším, co jsme právě uvedli, seznamuje Weinberger čtenáře v první kapitole své knihy, Anmerkungen zur Morphematik (s. 11–19).

Druhou kapitolu, vlastní jádro celé práce, tvoří různě koncipované rejstříky praslovanských slov. První z nich (s. 23–35) přináší abecedně řazený soupis morfematických podob praslovanských slov podle takto upraveného modelu, vždy s udáním, na jakých stranách se o příslušném slovu pojednává v Holzerově monografii. Údaj tak má standardně například tuto podobu: **kwejt|ǎ|u* 180, 186. Následuje (s. 37–49) stejně koncipovaný rejstřík fonetických zápisů slov, např. tedy: **kwajtu* 180, 186. Pak přichází na řadu opět rejstřík morfematických podob, ale tentokrát řazený retrogradně (s. 51–73). Další morfematický rejstřík je sestaven podle slovních hnízd, přičemž je řazen abecedně podle základových lexikálních morfémů (s. 75–91). Slovo z našeho příkladu se tedy nyní objevuje v následující slovní rodině:

¹ Text recenze vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

°kwejt

°kwejt|ø|ē|a 180, 19

°kwejt|ēj 180

°kwejt|à|u 180, 186

°pra|ēé' |kwejt|ø|u 136, 198, 200 (2)

°pra|q|kwejt|ø|u 142, 199, 200 (2)

°gar|ha|ēé' |kwejt|à|h|u 207

Dále (s. 93–118) je představen rejstřík seřazený podle transformací, od první po dvacátou čtvrtou, přičemž je vždy jako dílčí záhlaví uvedena transformace a počet jejích dokladů (např.: **Transformation 10 (11)**: Dehnung durch Akut • 93 Beispiele) a ty jsou následně všechny vypsané. Finis corōnat opus: naposled (s. 119–214) se objevuje abecedně řazený rejstřík ukazující celou cestu, kterou slovo prochází při přechodu z hloubkové morfematické struktury do fonetické realizace, s uvedením čísel těch transformací, které se ho týkají, a včetně zápisu morfematických mezipodob a udání tradiční rekonstrukce slova v bočních dvojitých uvozovkách. Náš příklad je jednoduchý:

°kwejt|à|u ≥ ² °*kwajt|à|u
 ≥ ¹⁵ °**kwajt|u
 ≥ ²⁴ *kwajtu «cvěť»,

ale jsou slova, u nichž se od morfematiky k fonetice dostaneme přes větší počet transformací (*baljaslā'wu «bol'eslavъ» nebo *dē'wajukā' «děvojьka» jich podstupují hned devět, mnohá další slova až osm).

Knihu rámuje zepředu krátká předmluva (s. 5–6) a poznámky k notacím (s. 9), ze zadu čtyřpoložkový seznam literatury (s. 215) a souhrnná tabulka transformací (s. 217).

Jak je patrné, kniha je především praktickou pomůckou pro ty, kdo v takto formulovaném programu už pracují, popřípadě pro ty, kdo by se k němu chtěli připojit. Pro zájemce o počítačový aspekt odkazujeme ještě na stránku H. Weinbergera (<http://hweinberger.info/lautmaschinen/>), kde jsou k dispozici nejenom všechny obecné informace, ale také další převodníky („Lautmaschinen“). Jeden umí přepsat holzerovskou fonetickou notaci do tradiční („Reallautung“ → „Nennlautung“). Dalších osm je diachronních: převádějí (holzerovskou) fonetickou podobu slova do jednotlivých vybraných slovanských jazyků na základě posloupností hláskových změn, jak je v různých pracích připravil Holzer a jeho následovníci. Uživatel tak má možnost nechat si přepsat praslovanské slovo v jeho vývoji do staroslověnštiny, solunské slovanštiny, slovinštiny, chorvatštiny, srbštiny, bulharštiny, polštiny a ruštiny. Může to posloužit přinejmenším jako zábavná pomůcka k didaktickým účelům: vidíme před sebou přesnou cestu, jakou slovo prošlo, s vyznačením konkrétních hláskových změn, které v něm proběhly, a podob, jakých slovo postupně nabývalo. Netřeba obšírněji komentovat, že model se zabývá pouze formální stránkou slov.

LITERATURA

BOČEK, Vít. 2021. [recenze] Georg Holzer: Untersuchungen zum Urslavischen: Einleitende Kapitel, Lautlehre, Morphematik. Berlin: Peter Lang 2020. *Linguistica Brunensia A 69/2*, 80–83.

HOLZER, Georg. 2020. *Untersuchungen zum Urslavischen: Einleitende Kapitel, Lautlehre, Morphematik*. Berlin: Peter Lang.

Vít Boček

Czech Language Institute of the CAS, v. v. i.

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vitbocek@gmail.com

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.